

O H. De Lubacu, religijama i Joakimu iz Fiore

Nikola ETEROVIĆ, *Diplomacija i teologija. Rasprave, članci i osvrti*, Crkva u svijetu, Split, 2002., 484 stranice.

Identitet jedne osobe je više ili manje skladna sinteza raznovrsnih pripadnosti. To, dakako, vrijedi i za pisca ove knjige. Naime, i nuncij u Ukrajini u sebi sabire razne pripadnosti, o kojima svjedoči i ova njegova zadnja knjiga. U njoj su sabrani raznovrsni tekstovi nastali u posljednjih dvadesetak godina, koliko već traje diplomatska

služba N. Eterovića. Sročeni u raznim prigodama, a dobrim dijelom i objavljeni, iz ovih tekstova su lako uočljivi autorovi interesi, koje u konačnici motiviraju njegova četiri temeljna pripadništva.

Tako prvi, eminentno teološki dio knjige (str. 11-148) sadrži stručne članke koji upućuju na to da je mons. Eterović po formaciji teolog, da je teologija njegova prva velika ljubav, koju ni kao diplomat nije htio predati zaboravu. O njegovom pripadništvu diplomatskoj službi rječito govore tekstovi iz drugog dijela (str. 151-232), naslovljenog "Pravni ogledi". Eterovićeva domovinska i zavičajna pripadnost dolazi do izražaja u člancima koji tvore treći dio ove knjige koji nosi naslov "Povijesni ogledi" (str. 235-385). U tom dijelu autor poklanja pažnju nekim našijencima (I. Duknović, I. Puljizić, A. Ciccarelli, J. Mihaić), njihovu životu i djelu, koji većinom potječu iz rodnog mu mjesta Pučišća. I konačno, u četvrtom dijelu ove knjige (str. 389-418) pod naslovom "U službi Riječi" nalazimo sakupljene kraće tekstove izgovorene najvećim dijelom u kontekstu za autora značajnih liturgijskih slavlja. Ovi potonji tekstovi upućuju na autorovu svećeničku pripadnost, na njegovo shvaćanje vlastitog života kao služenja navještaju Riječi.

Istina, knjiga sadrži i još jedan, peti dio (str. 419-450). No, u tim "Osvrtima i razgovorima" sakupljeni su tekstovi koji dotiču i pojašnjavaju pojedine vidove gore navedenih četiriju osnovnih pripadništava koja tvore potku autorova intelektualnoga i religioznog identiteta.

Mi bismo se ukratko pozabavili teološkim, odnosno religijsko-fenomenološkim tekstovima iz prvog dijela, okupljenim pod skupnim naslovom "U susret religijama". Uz većinu već objavljenih članaka tu nalazimo i jedan neobjavljeni sintetski tekst u kojem autor nudi svoje viđenje temeljnih načela koja bi imala strukturirati odnos kršćanstva i religija (str. 137-148). Uostalom, dobar dio tekstova iz ovog dijela dotiče više ili manje direktno Teologiju religija. Jer, da se podsjetimo, naš autor, još od svojih specijalizacijskih studija za licencijat iz teologije na Teološkome fakultetu sveučilišta Gregoriana odabire Teologiju religija kao svoje uže interesno područje. Tako njegov magistarski, a potom i njegov doktorski rad obrađuju problem teologije religija. U doktorskom pak radu, Eterović je podvrgnuo minucioznoj analizi golemi opus velikog francuskog teologa H. de Lubaca, nastojeći pokazati kako se kroz De Lubacove spise, dijelom izričito, a dijelom implicitno, provlači crvena nit jedne dosta prepoznatljive teologije religija. Riječ je bila o jednoj uspješnoj tematskoj analizi De Lubacova djela koja je prvi put u talijansku teologiju uvela do tada nedovoljno poznato De Lubacovo shvaćanje odnosa kršćanstva i religija. Taj su karakter pionirskog rada Eteroviću inače

priznali svi oni talijanski teolozi koji su se poslije bavili De Lubacovim djelom, a posebice njegovim doprinosom shvaćanju odnosa kršćanstva i religija (F. Bertoldi, *De Lubac. Cristianesimo e modernità*, ESD, Bologna, 1994., str. 8).

Drugi pak moment koji je vrijedno zabilježiti jest činjenica da je rad na De Lubacovu djelu toliko zbližio našeg autora i ovog francuskog teologa da mu je H. De Lubac postao pravim učiteljem; teološkim učiteljem zacijelo, a pomalo i onim duhovnim. O toj svezi teološkog prijateljstva svjedoči i razmjena pisama, otisnutih u ovoj knjizi (str. 123-133), između Eterovića i ovog francuskog isusovca na temu shvaćanja odnosa kršćanstva i religija. Komentirajući De Lubacova pisma, ali i njegove stavove izražene u drugim spisima, Eterović prepoznaje jedno nedvojbeno delubacovsko iščitavanje odnosa kršćanstva i religija. On tu metodu čitanja nazivlje "katoličkom metodom", i to zbog njezine utemeljenosti na crkvenoj tradiciji kroz stoljeća, s jedne, kao i zbog njezinog kristocentrizma, s druge strane. Temeljne elemente te katoličke metode H. De Lubaca Eterović opisuje kao *susret, sukob i kršćansku sintezu*.

Kršćanstvo bi prema toj shemi najprije u svom hodu kroz povijest susretalo religije prepoznavajući u njima sve one elemente dobrog, lijepog i istinitog, a time i spasenjski relevantnog, što je Božji Logos i Božji Duh u njima uspio pohraniti. No, isto tako svako suočenje s religijama nameće kršćanstvu obavezu da u svjetlu kristološke punine objave ukaže na sve ono u religijama što nije plod Božje svjetlosti, već posljedica ljudskog grijeha, zla i neznanja. S time se kršćanstvo nužno sukobljava i to odbacuje da bi potom uslijedila treća faza suočenja u kojoj se događa sinteza između svega onoga pozitivnog što je iskustvo religijskih tradicija iznjedrilo i temeljnih duhovnih i teoloških iskustava i uvida koje sa sobom nosi eklezijalno sudjelovanje na kristološkoj objavi Misterija.

Ova troetapna metoda suočavanja kršćanstva i religija izvire, prema tumačenju Eterovića, iz temeljnih teološko-teoretskih odrednica De Lubacova misaonog sustava kao što su: tako shvaćeno jedinstvo naravi i nadnaravi koje istovremeno čuva transcendentnost, a time i darovanost nadnaravnog, strogi kristocentrizam, neizostavna uloga institucionalne Crkve u posredovanju objavljenog Misterija. Pritom naš autor na više mjesta pokazuje utjecaj De Lubacova shvaćanja na govor Drugoga vatikanskog sabora o religijama (posebno na LG 16 i 17; NA 2). Također i u članku posvećenom De Lubacovu shvaćanju mistike u religijama i kršćanstvu, Eterović pokazuje nazočnost te iste trodijelne metode koja De Lubaca dovodi do zaključka da je nekršćanska mistika ipak tek priprema čovjeka za prihvaćanje

Radosne vijesti, a time i odskočna etapa za autentičnu mistiku, koja se može dogoditi samo na prostoru kršćanstva (str. 107-122).

Također, na neki način, i u člancima posvećenim afričkim tradicionalnim religijama ("Tradicionalne afričke religije"), njihovom poimanju Boga ("Pojam Boga u afričkim religijama") kao i u izvještaju o stanju Katoličke crkve u Zapadnoj Africi ("Katolička crkva u Zapadnoj Africi"), osjećamo na djelu autorovo opredjeljenje za De Lubacov "katolički" pristup religijama. Naime, u svim tim pretežito fenomenološkim prikazima vidljivo je autorovo nastojanje da u afričkim religijama prepozna sve one pozitivne iskustvene i predodžbene momente koji bi - kao bogom nadahnuti i stoga kompatibilni s kristološki centriranom objavom - mogli postati sastavni dijelovi afričke kršćanske sinteze koja se ne bi libila inkulturirati Evanđelje i na razini kritičkog susreta s duhovnim tradicijama Afrike (str. 56-58).

Istina, autor na jednome mjestu podosta sramežljivo zamjera De Lubacovu govoru o superiornosti kršćanske mistike da "ponekad pojednostavnjuje neosobni karakter religija Istoka", te ispušta iz vida činjenicu da i u nekršćanskim mistikama, pa i onim istočnjačkim, možemo naići na "personalističke koncepcije teizma" (str. 121). No, nama se čini da se najveća zamjerka koja bi se mogla uputiti De Lubacovu shvaćanju uloge i vrijednosti religija ipak odnosi na nedostatnu dosljednost primjene uočenog jedinstva naravi i nadnaravi u faktičnom povijesnom poretku na posredničko-spasenjsku ulogu religijskih tradicija čovječanstva. Ako se, naime, u konkretnom redu stvari, narav i milost uvijek pojavljuju združene u komunikacijskom, dijaloškom jedinstvu, nije lako shvatiti što tu može značiti govor o "naravnim mistikama" ili "misticizmima" suprotstavljenim kršćanskoj "nadnaravnoj mistici". Moglo bi se u kršćanskoj perspektivi jedino govoriti o iskustveno-predodžbenoj stupnjevitosti mistika, već prema njihovoj sposobnosti odražavanja kristovskih vrijednosti kao što su radikalno zajedništvo s Bogom, agapičnost tog zajedništva i tome slično. Isto tako De Lubacovo očekivanje da će religijske vrijednosti jednom biti sintetizirane i integrirane u vidljivu Crkvu, ne računa s mogućnošću da religije, premda u intimnoj i ne uvijek spoznajno jednoznačno dohvatljivoj svezi s milosnom energijom Uskrsloga i uza sve sadašnje i buduće misijsko svjedočenje kršćana, ipak ostanu na poprištu duhovne evolucije čovječanstva sve do kraja ovog eona, pružajući spasenjske usluge svojim sljedbenicima, budeći i podržavajući u njima nadu u konačno oslobođenje i omogućujući tako većini ljudi transcendentno osmišljavanje njihove egzistencije. Institucionalno posredništvo mnogih povijesnim iskustvom prokušanih religijskih struktura (obreda, molitava, svetih spisa) ne znači

nužno i dokidanje jedinstvenosti eklezijalnog posredovanja spasenja. Jer ne bi trebalo smetnuti s uma "pragmatičnost" Božje ljubavi koja se, prožeta neizrecivom božanskom dovitljivošću, u svojoj želji darivanja ljudima služi svim onim posredničkim strukturama i dinamikama kojima raspolaže ljudska povijest, i to najvjerojatnije prema onom Isusovom načelu "tko nije protiv nas, za nas je" (Mk 9, 38-40), tj. sve ono u povijesti što nije zlo ili od Zloga može više ili manje fragmentarno posredovati spoznaju i nazočnost božanskog Misterija.

Uostalom, o mukotrpnosti i nužnoj fragmentarnosti svekolikoga povijesnog posredovanja Božjeg Misterija, a time i konačnog identiteta ljudi rječito govori i De Lubacovo povijesno-teološko istraživanje i vrednovanje života i djela poznatog cistercijskog monaha iz srednjeg vijeka, Joakima iz Fiore. Taj segment De Lubacova istraživanja leži Eteroviću posebno na srcu te mu stoga posvećuje jedan komentirani prikaz.

Vjerujem da su inače mnogima poznate temeljne ideje ovog monaškog egzegeta i vizionara. Joakim očekuje treće razdoblje, "tertius status", kada će biti proglašeno "Vječno Evanđelje", Evanđelje Duha Svetoga. To neće biti neko novo Sveto pismo, nego duhovno razumijevanje knjiga dvaju zavjeta. "Tada će se otkriti sve tajne sadržane u četiri postojeća evanđelja. Institucionalna Crkva klerika i doktora preobrazit će se u Crkvu poniznu i tihu, čistu i djevičansku, u Crkvu kontemplativaca, Crkvu ljubavi" (str. 79).

Dakle, prema Joakimu iz Fiore dolazi vrijeme Duha, mira i kontemplativne sreće koje će se dogoditi ovdje na zemlji, u ovoj ljudskoj povijesti, a prethodi zadnjem uskrsnuću mrtvih. Dolazi vrijeme prijelaza iz Kristova kraljevstva u kraljevstvo Duha Svetoga, iz Petrove, institucionalne, pravno strukturirane Crkve u Ivanovu Crkvu duhovskih karizmi (str. 80).

No, ono što De Lubaca na posebit način zanima jest više ili manje izravni utjecaj Joakimove vizije na najrazličitije varijante unutarpovijesnih utopija, bilo da je riječ o utopijama religijsko-duhovne naravi (fra Dolcino, J. Wycliff, Madam Gyon, Lessing, Mickiewicz i mnogi drugi) bilo da se radi o utopijskim iščekivanjima jednog savršenog društva u kojem će čovjek kao pojedinac i čovječanstvo kao cjelina u punini ostvariti svoje potencijale, a time i svoj konačni identitet. Kada je pak riječ o ovoj potonjoj utopijskoj liniji, De Lubac vidi na djelu Joakimov utjecaj kod čitavog niza društvenih reformatora, mislilaca i revolucionara, kao što su T. Münzer, R. Owen pa sve do marksističkog joakimizma, koji sanja o potpuno humaniziranoj prirodi i oprirodnjenom čovjeku, odnosno o unutarpovijesnoj "domovini identiteta" kao što to nalazimo izraženo

kod neomarksista E. Blocha (str. 80). Usto De Lubac propitkuje i mnoge druge mislioce, književnike, političare i psihologe u čijim zamislima pronalazi također više ili manje posviještene elemente Joakimove vizije (S. Freud, M. Merleau-Ponty, Dostojevski, Solovjev, Berdjajev i dr.).

De Lubacova povijest joakimizma pokazuje vrlo zorno koje sve opasnosti nosi sa sobom pokušaj da se Duha, karizmu, slobodu odijeli od Isusa Krista, od njegove utjelovljene vidljivosti. Jer odijeljen od Krista i njegove u povijesti iskazane normativnosti, Duh u ljudskom srcu i umu može postati "bilo što" pa i čista suprotnost Kristovu Duhu, a time i dokinuće autentične ljudskosti (H. De Lubac, *La Posterité spirituelle de Joachim de Flore*, sv. II, Le sycomore, Paris, 1981., str. 532).

Joakimizam u svim svojim varijantama boluje od nerealne težnje koja ide za tim da Apsolutno, Beskrajno, Vječno učini potpuno imanentnim, da ga svede na povijest. Međutim, ta iluzija je uvijek nanovo radala nemirima i sukobljavanjima u Crkvi te obiljem patnje i krvi na prostorima pokušaja ostvarenja marksističke pa i nacističke verzije joakimizma. Naprotiv, kristološka mudrost, čini nam se da želi reći Eterović, ukazuje na to da se Božanski Misterij uprisutnjuje na zemlji uvijek posredovanjem povijesti i njezinih struktura. Stoga istina Božanskog Misterija, njegova stvarnost pa i konačni čovjekov profil mogu na razini povijesnog posredovanja biti dani uvijek i samo u fragmentu, na način anticipacije, "kroz zrcalo" (1 Kor 13, 12). Povijesna posredovanja Misterija uvijek su mukotrpnja i traže mnogo strpljivosti na Božjoj i ljudskoj strani. Uostalom, vjerujemo da autor ove knjige to vrlo dobro zna iz vlastitog iskustva i zato ga možda i fascinira tematika "nasljedstva Joakima iz Fiore", koja uvijek nanovo ukazuje na kobnost ljudima dragog samozavaravanja da se ipak na neki način može dokinuti fragmentarnost i provizornost povijesti. Jer i crkvena diplomacija, u kojoj je naš autor profesionalno angažiran, i nije drugo doli tek jedan često korisni, ali ipak nesavršeni i pogrešivi instrument povijesno-crkvenog posredovanja Božanskog Misterija, njegove istine i njegove stvarnosti. Kao i svi drugi oblici crkvenog posredništva Misterija i diplomatsko služenje, uvijek svjesno ograničenosti svojih operativnih dometa ali i mogućnosti ambivalentne percepcije kojoj je izloženo, nastoji u konačnici prido nijeti jačanju prisutnosti Misterija u životima ljudi i njihovih zajednica, čuvajući pritom njegovu transcendentnost kao i transcendentnost konačnog ostvarenja svakog ljudskog bića.

Nikola Bižaca